

MEKÂNSAL BELLEĞİN SÖZLÜ KÜLTÜR UNSURLARINA YANSIMASI: DENİZLİ ÇİVRİL'DE UNUTULMAYA YÜZ TUTMUŞ BİR EĞLENCE GELENEĞİ ALEYLAM

Alev ÖZTÜRK MERDİN*

ÖZ

Halk eğlenceleri; bir toplumun kültürel kodlarını, estetik eğilimlerini ve barındırdığı değerler bütünüyle toplumsal hafızasını aktaran önemli kültür unsurları arasındadır. Türk kültüründe mevsimsel ve takvimsel sürece bağlı olarak icra edilen eğlenceler, Anadolu'nun birçok yöresinde sözlü kültürün temel taşıyıcıları olarak aktarımına devam etmektedir. Günümüzde geleneksel belleğin aktarımında mekânların bireylerin bir araya gelmesi ve sosyalleşmesi hususunda birleştirici bir rolü bulunmaktadır. Çalışma kapsamında araştırma alanı olarak belirlenen Denizli ilinin Çivril ilçesi eğlence kültürü açısından zengin bir belleğe sahiptir. Örneklem alanı olarak seçilen Kocayaka yerleşim alanı, eğlencelerin mekân, zaman ve şahıs kadrosu bağlamında geleneksel bilgiyi aktarması açısından önemli bir icra alanıdır. Yörede yaşatılmaya çalışılan çeşme başında mâni ve türkü söyleme geleneği, kadın icracılar özelinde aktarılırak; Aeylam geleneği köken, mekân, bağlam üçgeninde değerlendirilmiştir. Bu gelenek, yörenin kültürel özelliklerini aktarmasının yanı sıra içerdiği ritüelistik unsurlar ile Türk kültürünün asırlardır devam eden sözlü kültür unsurlarının yaşatılmasında önemli bir icra ortamıdır. Çalışmada performansı gerçekleştiren kadın icracılar kaynak kişi olarak seçilerek 17.07.2024 tarihinde katılımcı gözlem ve mülakat yönteminden yararlanılıp görüşme yoluna gidilmiştir. Çalışmanın genelinde eğlence anlayışının sosyo-kültürel açıdan değerlendirilmesi hususunda performans teori bağlamında değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halk eğlencesi, mâni, türkü, Aeylam, Kocayaka, Çivril, Denizli.

REFLECTION OF MENTAL AND SPATIAL MEMORY ON ELEMENTS OF ORAL CULTURE: A FORGOTTEN ENTERTAINMENT TRADITION, ALEYLAM ABSTRACT

Folk entertainments are among the important cultural elements that convey the cultural codes, aesthetic tendencies and social memory of a society with all the values it contains. The entertainments, which are performed depending on the seasonal and calendar process in Turkish culture, continue to be transmitted as the basic carriers of oral culture in many regions of Anatolia. Today, in the transmission of traditional memory, places have a unifying role in the gathering and socialisation of individuals. Çivril province of Denizli, which is determined as the research area within the context of the research, has a rich memory in terms of entertainment culture. Koca-yaka settlement area, which was selected as the sample area, is an important performance area in terms of transferring traditional knowledge in the context of space, time and person cadre of entertainment. The tradition of singing mâni and folk songs at the fountain, is being tried to be kept alive in the region, was transferred in the context of female performers; Aeylam tradition was evaluated in the triangle of origin, place and context. In addition to conveying the cultural characteristics of the region, this tradition is an important performance environment for the survival of the centuries-old oral culture elements of Turkish culture with the ritualistic elements it contains. In the study, the female performing performers were chosen and the source individuals were identified and the source persons were interviewed by using participant observation and interview method. Throughout the study, an evaluation was made in the context of performance theory in terms of socio-cultural evaluation of the understanding of entertainment.

Key Words: Folk entertainment, mâni, folk song, Aeylam, Kocayaka, Çivril, Denizli.

Gönderilme Tarihi: 22 Eylül 2024

Kabul Tarihi: 23 Aralık 2024

* Dr. Öğr. Görevlisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Rektörlük, Türk Dili Bölümü, KIRŞEHİR.

ORCID ID: 0000-0002-6957-4913 E-posta: alevmerdin@ahievran.edu.tr

Giriş

Bireylerin toplum bünyesinde sahip olduğu bellek, inanç, cinsiyet rolleri, yasa, örf ve ananelerin karmaşık toplamı “kültür” olarak tanımlanmaktadır (Tylor, 2016, s. 91). Toplumu oluşturan dil, inanç, yaşayış biçimi gibi öğeler sözel kültürün temel dinamiklerini oluşturmaktadır (Yıldırım, 1998, s. 35). Geçmişte var olan belleğin kayıt altına alınıp gelecek nesillere aktarılması yaklaşımı, Türk kültüründe var olan sözlü kültür unsurlarının araştırılıp incelenmesi, halk kültürü araştırmalarının da temel amaçları olarak değerlendirilebilir. Türk sözlü kültürü içinde oluşan bir toplumun ortak eğlence anlayışını yansıtan gelenekler arasında halk eğlenceleri de yer almaktadır. Halk eğlenceleri yaşanan yörenin tarihsel bağlamı hakkında bilgi vermesinin yanı sıra yöre folkloru hakkında da kolektif bilgiler sunan önemli bir kültür unsurudur (Özdemir, 2005, s.7).

Toplumda var olan sözel gelenekler, el sanatları, ritüeller, el sanatları, şenlik, festivaller, tabiat, yaratılış ile ilgili uygulamalar, bir toplumun halk kültürünü oluşturan veriler arasındadır (Ekici, 2011, s.34). Türk kültüründe var olan eğlenceler, bir topluluğun ortak belleğini aktarması, kendi içinde kültürel temsilleri barındırması, temsil-anlam/dil bileşimini ortaya koyması açısından incelenmesi gereken gösteri bileşenleri arasındadır. Eğlence kültürü vasıtasıyla toplumların kimlik, düzenleme ve temsil etme güçleri analiz edilebilmektedir; zira eğlence kültürünü oluşturan icra ortamı gönüllülük esasına dayanan bir bağlama sahiptir. Bireylerin bir araya gelerek iş birliği yapmaları, var olan belleği paylaşmaları, kolektif eylem faaliyetlerinin artmasına hizmet etmektedir.

Geleneği oluşturan halk kitesinin gruba bağlılık duyması, etkinlik sürecinin istikrarlı bir yapıya bürünmesinin temel koşulu olarak değerlendirilebilir. Yerel sanatlar ve gelenekler hakkında inşa edilen imgeler, yerel kimliği şekillendirmek ve güçlendirmek için bir araç olarak kullanılabilir. Sözlü ortamda halk tarafından üretilen ses, söz, hareket ve tecrübeye bağlı olarak aktarılan veriler, halkbilimine de kaynaklık etmektedir (Yıldırım, 1998, s. 81-82). Gruplar, küçük aktör toplulukları folklor geleneklerinin icra edildiği çekirdek yapılardır. Çalışmada, sözlü kültürün önemli göstergeleri arasında yer alan mâni ve türkü türleri ve bu türlere bağlı olarak icra edilen eğlence geleneği “mekân, cinsiyet, aktarım ve yaratım” minvaline bağlı kalınarak tespit edilmeye çalışılacaktır. Geleneksel bellek unsurlarının tespit ve tahlil edilmesi, halk eğlencelerini oluşturan bağlamın, neden ve sonuç ilişkilerinin ortaya konulması hususunda önemli bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir (Gürsoy, 2023, s. 45).

Anadolu âşıklık geleneği, kendine özgü anlatım biçimleriyle Anadolu müzik kültürünün en önemli kaynaklarından biridir. Âşıklar, Anadolu'nun inanç ve kültürel değerlerini sanatsal yaratıcılıkla birleştirerek, nesilden nesile aktarmış ve zengin bir kültürel mirasın oluşumuna katkıda bulunmuşlardır. Bu miras, tarihi ve kültürel dokuyu yansıtmının yanı sıra, Osmanlı Divan şiirinin etkilerini de taşımaktadır. Toplumların kültürel değerlerini koruyarak gelişebilmeleri için kültürel aktarım büyük önem taşımaktadır ve bu aktarımda âşıklar ve türküler önemli bir rol oynar. Türküler, sözlü anlatılar içinde bulunduğu toplumun sosyo-kültürel durumu hakkında da bilgiler veren sözlü kültür unsurlarıdır. Bir milletin ortak sesi olarak değerlendirilen bu tür, yerel formunu koruyan bir yapı arz etmektedir (Mirzaoğlu, 2001, s. 76). Türküler, kolektif şuurun müzikal açıdan yansımaları olarak kişisel ya da toplumsal bir olay neticesinde ortaya konulmaktadır (Fidan, 2018, s. 277; Yakıcı, 2007, s. 216).

Bireyin sosyalleşme sürecinde doğum ve evlilik gibi geçiş dönemlerinde anlatıcılar, mâni ve türküler aracılığıyla duygu ve düşüncelerini aktarmaktadır. Türk kültüründe mânilerin “dügün, tarla, bahçe, festivaller, bayramlar, kutlamalar” gibi çok yönlü icra ortamları bulunmakta-

dır (Uğurlu, 2018, s. 1). Mâniler, duygu, düşünce ve isteklerin özgür bir şekilde aktarıldığı mısralar aracılığıyla toplumsal iletişimi sağlayan halk edebiyatı unsurlarıdır (Öğüt Eker, 1999, s. 105).

Mâniler, manzumdur. Sade bir dili vardır. Mâni söyleme geleneği ile ilgili yapılan çalışmalarda mânilerin aktarıldıkları ve üretildikleri bağlamı ortaya koymak sözlü kültür ürünlerinin üretildiği icra ortamının aktarılmasında oldukça önemlidir. Çobanoğlu, bu tür ile ilgili verilerin aktarılmasında üretildiği ve yaşatıldığı bağlamın ele alınması gerekliliğine değinmiştir (2007, s. 71). Mânilerin metodolojik yöntemlerle çözümlenmesi, mâni söyleyen kişilerin kültür dünyaları ile ilgili çok yönlü sonuçlar çıkarılmasında da hizmet edecektir (Önal, 2007, s. 369).

Çalışmanın araştırma alanı Denizli ilinin Çivril ilçesine bağlı Kocayaka Mahallesi olup konusu ise burada yer alan geleneksel eğlence uygulaması olan Aylelam geleneği oluşturmaktadır. Aylelam geleneğine bağlı olarak ortaya çıkan uygulama ve ritüellerin kayıt altına alınması, yörenin sözlü kültür ürünlerinin kültürel mirasa katkı sağlaması açısından oldukça önemli bir husustur.

Çalışmada, Denizli İli Çivril ilçesine bağlı Kocayaka mahallesinde aktarımına devam edilen unutulmaya yüz tutmuş bir halk eğlencesi olan Aylelam geleneğinin ortaya çıkışı ve icrasını sağlayan bağlama dair unsurlar değerlendirilecektir. Bu geleneği folklor kuramlarından performans teori bağlamında incelemek, geleneğin oluştuğu ortamın aktarılması açısından önemlidir. Kocayaka yerleşim alanında bulunan kadın icracılara ulaşmak için yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturularak yerel yönetimlerin izni dâhilinde mülakat ve katılımcı gözlem yöntemine başvurulmuştur. Yöre ile ilgili yapılmış çalışmalar ve basılmış kaynaklar tespit edilerek nitel araştırma yöntemlerinden biri olan literatür taramasından da yararlanılmıştır.

1. Bellek Mekânı Olarak Kocayaka

Denizli ilinin Çivril ilçesi, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yaparak Ege bölgesi başta olmak üzere Anadolu topraklarında tarihî ve kültürel dokuyu koruyan bir kültür merkezidir. Yörede M.Ö. 5000 yıllık tarihi geçmişi bulunan Beycesultan höyüğü, yörenin kültür ve sanat değerlerini besleyen, geçmişten günümüze ulaşmasını sağlayan önemli bir yerleşim alanıdır (Dinçol, 1982, s. 14).

Çivril ilçesi, 1892 yılına dek Işıklı'ya bağlı bir köy yerleşimi iken demiryolu ulaşımının tamamlanması neticesinde ilçe konumuna getirilmiştir. Yöreye ismini veren Çivril sözcüğü ile ilgili birden fazla rivayet söz konusudur. İlk rivayette, yörenin etrafının dağlık bir alan olmasından ötürü "çevril" kelimesinden evrilerek kullanıldığı yönündedir. Bir diğer rivayet ise Timur'un ordusu ile seyahati esnasında Iğdır köyüne vardığında köy çevresindeki geniş ovayı görerek "çevril" emrini verdiği yönündedir. Her iki rivayette de kelimenin "çevril-" sözcüğünden fonetik özelliklere bağlı olarak "çivril" sözcüğüne dönüştüğü konusunda ortaklık bulunmaktadır (Kurgun, 1997, s. 88).

Çalışmanın örneklem alanını Çivril ilçesine bağlı Kocayaka yerleşim birimi oluşturmaktadır. Bu yörenin seçiminde yörede var olan geleneksel belleğin devam etmesi, yörede göçlerin az olmasından dolayı yerel dokunun korunmaya devam ediyor olması temel gerekçeler arasındadır. Kocayaka; Ege Bölgesinin İç Ege bölümünde Uşak iline 70 km, Denizli il merkezine 93 km mesafede Denizli-Uşak karayolunun batısında bulunan bir yerleşim yeridir. Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerinde kent yapısına ilişkin veriler göz önüne alındığında yerleşimin geniş bir bölgeye yayıldığı anlaşılmaktadır. Beycesultan Höyüğü ile birlikte birçok höyüğü üzerinde barındıran ve Anadolu'nun batısında yer alan Çivril Ovası, toprağının verimli olması sebebiyle, tarihin ilk çağlarından bu yana önemli bir yerleşme bölgesi olarak kabul edilmektedir. Yörede önemli bir kültürel yapı olarak yer alan Beycesultan Höyüğü, Beycesultan olarak bilinen Türk dervişinin adına inşa edilmiş bir yapıdır. Beycesultan, Anadolu topraklarının Türkleşmesinde

ve iskân politikasının genişletilmesinde rehberlik yapmış önemli bir dervişi olarak bilinmektedir (Duzcu, 2024, s. 321).

Kolektif bellek, toplumun ortak tecrübe ve paylaşımları üzerine kurulmuş değerler bütünüdür. Kültürel belleğin oluşumunda toplumun yaşadığı yer, icra ortamı toplumların oluşturduğu ortak değerlerin ortaya çıkmasında belirleyici olabilmektedir. Mekânlar, tarihsel sürece bağlı değer kazanarak kültürün ortak unsurları hâline dönüşebilmektedir (Daldal ve Karakaş, 2019, s. 90). Sözlü kültür unsurlarının yaratıldığı çeşme ve pınar başı gibi mekânlar, bir anlamda, ortak kültürün oluşmasına hizmet eden hafıza mekânları olarak değerlendirilebilir (Nora, 2006, s. 17).

Eğlence, ekonomik, sosyal, psikolojik ve kültürel işlevi barındıran bir uygulamadır (Tuzcuoğlu, 2008). Kocayaka yerleşim yerinde Aylem geleneği yörenin kültürel ve mimari dokusuyla bütünleşen çeşmeler/pınarlar vasıtasıyla devam etmektedir. Jan Assmann, somut mekânların “mekânsal hatırlama çerçevesi” (Assmann, 2015, s. 47) oluşturduğunu belirtir. Bellek mekânı olarak değerlendirilen yapılar, toplumda var olan kolektif hatırlamanın da uygulama alanıdır. Walter Ong, mekân vasıtasıyla ortaya çıkan kültürel bellek göstergelerinin icra eden ritüelle birleşimi neticesinde kültürel bir mikro evren alanı yaratıldığını ifade eder. Bu evren alanında, birey durumun ya da ritüelin simülasyonu o süreci yeniden yaşayacaktır. Bir diğer ifadeyle mekân, kolektif belleğin tekrarlanma sürecine katkıda bulunmaktadır (Ong, 2013, s. 21). Kocayaka yerleşim yerinde eğlence geleneğinin icra edildiği iki temel mekân köyün kuzey ve güney kesiminde bulunan “Koca Bunar, İncirli Bunarı” çeşmeleridir:

Koca Bunar: 1500’li yıllarda yapıldığı bilinen çeşmenin, Roma ya da Bizans döneminde kullanıma açıldığı yönünde bilgiler mevcuttur. Kocayaka çeşmeleri ve kuyularının çoğunluğu üç haznelidir. Kocayaka köyünde çalışan köylüler su ihtiyaçlarını en yakın kuyudan ya da çeşmeden gidermektedir. Geçmiş dönemlerde bu çeşmeler köylülerin su ihtiyaçlarının karşılandığı ve hayvanların içme suyunun tedarik edildiği (yakıtma) konaklama ve buluşma mekânları olarak görülmektedir (Duzcu, 2024).

İncirli Bunarı: 1700’li yıllarda yapılan çeşmenin günümüzde geleneksel yapısını kaybettiği bilinmektedir. Yöre çevresinde var olan İncirli, Sarey, Mecitönü ve Cami Bunarlarının bu kaynaktan beslenerek yöredeki diğer depoların su ihtiyacını karşılamaktadır. Günümüzde Aylem etkinliğinin icra edildiği temel mekânlar arasında bu çeşme yer almaktadır. Çeşme çevresinin etkinlikleri icra etmek için geniş bir alana yayılmasının çeşmenin işlev kazanması açısından bir gerekçe olarak değerlendirilebilir (Duzcu, 2024, s. 324).

1.1. Kocayaka Yerleşim Yerinde Eğlence Geleneği

Modernleşme, kolektif sistemin etnik kimliklerinin yerine geçecek bir milli kültürün oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Milli kültür bireyleri deneyimler, hikâyeler ve dil aracılığıyla birleştirmektedir. Milletın hikâyesini anlatan verilerden oluşan bir toplum olarak ortaya konan kültür kanonu; insanların kendini birleşmiş bir grubun ferdi olarak görmelerini sağlayarak dayanışma ve birleştirme deneyimini kolaylaştıracaktır. Bu kanon sadece milli kimliği temsil etmekle kalmayıp aynı zamanda gruba aidiyet bilinci aşılayarak kültürün ve kimliğin oluşmasına hizmet eder. Kimliklerin çözüldüğü ve kitlesel ilişkilerin ayrıştığı bir dönemde, kültür kanonu geçmiş zamanların bereketine odaklanıp kültürel olarak yeniden canlandırmayı hedeflemektedir (Jusdanis, 1997, s. 79). Kültürün yeniden canlanması, kültürü oluşturan çeşitli imgeler ve bileşenler yoluyla mümkündür. Türk kültüründe var olan eğlenceler, bir topluluğun ortak belleğini aktarması, kendi içinde kültürel temsilleri barındırması, temsil-anlam/dil bileşimini ortaya koyması açısından incelenmesi gereken gösteri bileşenleri arasındadır. Eğlenceler, “karakterlerin, kurumların ya da bireyin gösterimi sayesinde yörenin kültürel dinamikleri ortaya konularak toplumda var olan değerler kuvvetlenerek pekiştirmektedir (Stoeltje, 1992, s.261-

272). Türk eğlenceleri gizli ve açık tören ve uygulamaları barındırmaktadır. Buna bağlı olarak olayın başlangıç ve sonuç göstergeleri hakkında da bilgiler içeren bir silsileye sahiptir (Özdemir, 2005, s. 54).

Gösteri, bir toplumun mevcut yaşam biçiminin kitle modeline dönüşmesiyle oluşturulan organizasyon biçimidir; aynı zamanda gösteri, kişilerin asırlar boyunca bir arada bulunarak ürettikleri verilerin toplumsal ilişkiye dönüşme şeklidir (Debord, 2010, s. 6). Eğlence kültürü vasıtasıyla toplumların kimlik, düzenleme ve temsil etme güçleri analiz edilebilmektedir. Yerel sanatlar ve gelenekler hakkında inşa edilen imgeler, yerel kimliği şekillendirmek ve güçlendirmek için bir araç olarak kullanılabilir. İcra edenlerin duygu ve düşüncelerini kısa ve öz bir şekilde aktaran türler arasında yer alan mânilerin belli bir sosyal ortamda müzik ve ezgi eşliğinde icra edilmesine “mâni söyleme geleneği” denilmektedir (Uğurlu, 2018, s. 8). Kocayaka yöresinde eğlence geleneği düğün, bayram ve şenlik gibi törenler aracılığıyla geleneksel formunda sürdürülmeye çalışılmaktadır. Kocayaka’da kına gecesi etkinliğinde kadın ve erkekler çoğunlukla ayrı ayrı eğlence tertip etmektedir. Yörede evlilik törenlerinin bir parçası olarak değerlendirilen ilk eğlence etkinliği kına gecesinde oynanan “lingoynu” oyunudur. Kına gecesi için gelin evinde bulunan kızlar, halka şeklini alarak “lingo” oyununu oynamak için hazırlığa başlar. Bu oyunda köyün kızları daire şeklini alarak oyuna başlanır. Oyunda çoğunlukla ritim çalgı kullanılmayıp dümbek adı verilen müzik aleti eşliğinde türküler söylenmektedir. Köyde yaşayan kadın icracılar dümbek(tef) eşliğinde lingoynu adıyla bilinen türkünün sözlerini aktarır. Lingoynu türküsünün icrası yapıldıktan sonra köyde bulunan kızlar mâni atışmasına devam ederek eğlence boyunca lingoynu türküsü birkaç defa tekrar edilir:

“Lingoynu, lingoynu
Döne döne oynar kızlar da lingoynu
Çırpa çırpa oynar kızlar da lingoynu
Lingoynu, lingoynu
Seke seke oynar kızlar da lingoynu
Çırpa çırpa oynar kızlar da lingoynu” (KK-3).

Kına gecesinde düzenlenen ikinci etkinlik, “oğlan olma” etkinliğidir. Oğlan olma etkinliği, kına yakılmadan önce kız evindeki misafirlerin türküler eşliğinde erkek evine gitmesiyle başlanmaktadır. Kız evindeki ziyaretçiler, okucu adı verilen misafirleri de yanlarına alarak erkek kılığına girip damadın yaşadığı eve giderek yol boyunca “Cevizin yaprağı dal arasında” adlı türküyü söylemektedir. Bu etkinlikte müzik icrası dümbek çalan kadın icracılar tarafından gerçekleştirilmektedir:

“Cevizin yaprağı dal arasında
Güzeli severler bağ arasında
Üç beş güzel bir araya gelmişler
Benim sevdiceğim yok arasında
Evlerinin önü zerdali dalı
Pencereden gördüm kınalı eli o nazlı yâri
Benim sevdiceğim tomurcuk gülü
Sensiz lokmaları yiyemez oldum yiyemez oldum” (KK-1,4,5).

Mâni söyleme geleneği, icra edildiği bölgenin kültürel yapısı hakkında izler taşımasından dolayı, nesiller arasında bir köprü işlevi üstlenerek geleneksel bilginin canlı bir şekilde aktarılmasını sağlamaktadır (Atlı, 2013, s. 756). Gecenin ilerleyen saatlerinde kına gecesine erkek evinden gelen kadın misafirlerin de katılımıyla kız evinde mâni atışması düzenlenir. “Gelin Övme Etkinliği” olarak bilinen eğlencede, kız ve erkek evini temsil eden gruplar kendi içinde ikiye ayrılarak köyde mâni söylemeye yetenekli kişiler ile mâni atışması yapılır. Erkek evine

yüz metre kala erkek kılığına giren kızlar ve müzik ekibiyle karşılama yapılır. Erkek evinde eğlencenin düzenlendiği mekâna (avlu ya da ev önü) giriş yapılır. “Oğlan olma/gelin övme” eğlencesinde en önemli bölüm ise mâni atışmasıdır. Yörede bu oyun “Mâni Söyleme” olarak bilinmektedir. Kız tarafı ve erkek tarafı karşılıklı mâniler söyleyip atışma başlamaktadır. Bu eğlencede başlıca icracılar, iki tarafta sözel belleği zengin olan eş, dost ve akrabalar (KK-4,5,6).

Fotoğraf 1. Kız Evinde Gelin Övme Etkinliği Görseli (Alev Merdin arşivi)

Yöre eğlencelerinde temel amaç, mizahî unsurları öne çıkararak ziyaretçilerin hoşça vakit geçirmesine katkıda bulunmaktır. Kına yakılma etkinliğinin sonlarına doğru, misafirler de eğlencenin son günü olan düğün/gelin alma etkinliğine geçiş yapmak için hazırlık sürecine girerler. Kına eğlencesinin son etkinliği gelin ve damadın arkadaşları ile yapmış olduğu mâni atışması ve efe oyunu olacaktır:

Gelin kıza kınanın yakılması, kına gecesinde mutluluk ve hüznün içi içe olduğu bir süreci beraberinde getirmektedir. Bu süreçte genellikle gelin kızın kardeşlik olarak bilinen en yakın arkadaşının söylediği mâni ile atışma başlatılır:

“Toplaverin şu yolların taşını
Siliverin gözlerimin yaşını
Neredesin enişte
Getiriverdim eşini (KK-3).
...”

Kına eğlencesinin son aşamasında damat adayı geline kavuşacağı için duyduğu mutluluğu aktardığı dizelerle birlikte atışma son bularak oyun evresine geçiş yapılır. Bu dörtlüklerde damat, gelin adayını dört gözle beklediğini ve kavuşma neticesinde duyacağı mutluluğu aktarmaktadır:

“Yeşil kuşanmış alın üstüne
Tereyağı sürdüm balın üstüne
Sevdiceğim geleceğini bilseydim
Gül saçardım yolun üstüne
...”

Masa üstünde gül taze taze
Haberler gönderdim gelmedin bize
Sen bize gelmediysen
İşte ben geldim size” (KK-3).

Kına etkinliğinin son oyunu gelin ve erkeğin birbirlerine çeşitli mâniler söyledikten sonra yörede “Efe Oyunu” olarak bilinen eğlenceye geçiş yaparak devam etmektedir. Bu oyun gelin kızın söylediği mânî ile başlatılır:

“Dağa gittim poyama (badem)
Diken battı ayağıma
Beni seven yârim
Kendisi gelsin yanıma” (KK-3).

Etkinlikte gelin adayının erkek evindeki misafirleri oyuna daveti etmesi ile eğlence devam etmektedir. Gelin kızın aktardığı dizeler uzun yıllar beraber yaşayacağı kaynanasına yöneliktir. Türk kültüründe evlenecek kızların, damat olacak erkeğin annesi ile ilgili birtakım fikir ayrılıklarına karşılaşılabileceği yönünde bir inanma bulunmaktadır. Gelin-kaynana çatışmasını oluşturan temel gerekçenin oğul-eş olacak erkeğin paylaşamaması bu durumun neticesi olarak da karşılıklı bir çatışma evresinin başlaması yönündedir. Bu süreçte gelin ve kayna mücadelesinin temelinde kazanmak istedikleri otorite mücadelesi yattığını söylemek mümkündür (Yazar, 2018, s. 828). Yörede söylenen bu mânide de kaynanasını oyun oynamaya davet eden gelin adayı olumsuz bir cevap aldığı anda kaynanasına karşılık vermekten çekinmez:

“Dut ağacı değilim
Yel estikçe eğilirim
Gel kaynana ortaya
Ben Azrail değilim” (KK-3).

Gelin ve kaynana arasında evliliğin başlangıcından itibaren bir çatışma söz konusudur. Bu çatışmanın temelinde her iki grubun da birbirine karşı sergilemiş olduğu davranışlar yatmaktadır. Gelin ve kaynana ilişkileri boyunca ortaya çıkan kusurları gerekçe göstererek hedef kitle ile alay etmekten çekinmeyecektir (Yazar, 2018, s. 829). Yörede oynanan oyunda gelin adayının oyun boyunca birtakım istekleri bulunmaktadır. Oyun sırasında takı ya da para vermeyen kaynana, gelin adayının gündemindedir. Gelinin bu süreçte görevi, mânî vasıtasıyla kaynanasından takı ya da harçlık istemektir:

“Tarlaları taşlıksız
Koyunları başlıksız
İşte geldim gidiyom
Cebim kaldı harçlıksız” (KK-1).

Gelin adayının söylediği mânilerden sonra söz damat adayına geçer. Damat, söylediği mânilerle gelini beklediğini belirtir:

“Kestane attım ocağa
Patladı çıktı bacaya
Böyün (Bugün) git sevdiğim
Yarın erkenden gel ocağına” (KK-1).

Mânî atışmasının sonuna doğru son söz gelin adayınındır. Gelin adayı, söylediği mânîyle ailesi ve çevresi ile vedalaşıp yeni bir yere gittiğini çevredekilere duyurur.

“Çamaşır yıkadığım taşlar
Ekmek yaptığım saçlar
Yarın öğlen gidiyorum
Hoşça kalın arkadaşlar” (KK-1).

Mâni atışmasının sonunda gelin adayı damadın sigarasını yakmak ister, damat adayı da geline sigarasını yaktırmamak için mücadele eder. Bunun üzerine gelin adayı eline aldığı sigarayı kendi yakıp damada verir. Gelin kız, oyunu kazanarak karşılıklı oynanan oyunlar neticesinde eğlence sona erer.

2. Kocayaka'da Yaşayan Bir Eğlence Geleneği "Aylelam"

2.1. Aylelamın Kelime Tahlili

Aylelam kelimesinin etimolojisi ile ilgili doğrudan bir tanım bulunmamaktadır. Kelimenin Kerkük, Diyarbakır ve Urfa yöresinde var olan hoyratlar ile kalıp söz olarak benzerlik gösterdiği yönünde değerlendirme yapmak mümkündür. 17. yüzyıldan itibaren Azerbaycan, Urfa ve Doğu Anadolu'da icra edilen mâniler, hoyrat veya doldurmalı mâni olarak icra edilmeye devam etmektedir (Kaya, 2007, s. 143). Bu dörtlüklerde yer alan hoyratların "Ala-leylim" gibi kalıp bir söz ile başlaması zaman içinde "aleylim/aylelam" şekline dönüşümünü gerçekleştirmiştir. Bayburt yöresinden derlenen bir türküde "aylelam" kelimesi Yüce dağ başında leyli leyli Aylelamamanın bir tanem- Ekerler biçerler görürler kari Leyli..." şeklinde bir hoyrat güzellemesi olarak aktarılmıştır (Çaylı F. vd, 2023, s. 443)

2.2. Aylelam Geleneğini Oluşturan Bağlamsal Unsurlar

Şenlik ve kutlamalarda var olan kalıplaşmış imge ve unsurlar geleneksel belleğin ve bilginin aktarılması sürecinde işlevsel bir role bürünmektedir. Kimlik imgesi bireyselliğin ve toplumsallığın simge hâline gelmesinde önemli bir gösterge niteliğindedir. Kültürel temsiller, ritüelistik davranışlar, temsil yetenekleri toplumları oluşturan kimlik belirteçleri arasındadır. Bu belleğin aktarımının sağlanıp nesilden nesile taşınması kültürel belleğin oluşumuna da katkı sağlayacaktır (Murtezaoğlu, 2021, s. 345).

Geleneksel kültür unsurlarının korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, toplumların kimlik olgusunun yaşatılması hususunda önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. UNESCO, kültür unsurları SOKÜM adıyla tasnif ederek insanlığın ortak mirası olan ürünlerin kayıt altına alınması için 2005 yılında sonuncusu üzere üç sözleşme ile toplumların ortak mirasını oluşturan alanları belirlemiştir. "Uygulamalar, bilgiler, beceriler, temsiller ve bu unsura bağlı olarak icra edilen kültürel mekânlar, SOKÜM'ün kayıt altına alınarak yaşatılmasını önerdiği temel alanlar arasındadır. SOKÜM tarafından kayıt altına alınan "sözlü gelenek unsurları, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar ve ritüeller, şölenler, doğa ve evrenle ilgili uygulamalar" kültürel mirasın temel taşıyıcı unsurları olarak değerlendirilebilir (Oğuz, 2018, s. 60). Çalışmanın konusunu oluşturan Aylelam geleneği, asırlarca yıllık tarihi belleği aktaran, yörenin mahalli ve geleneksel kültür unsurları hakkında detaylı bilgi veren, müzik/eğlence/giyim kuşam gibi koruma alanları hakkında geniş bir içeriğe sahip sözlü bellek unsurlarıdır. Anadolu topraklarında asırları aşan bir süreçte yaşatılan birçok gelenek, çeşitli nedenlere bağlı olarak kaybolup unutulmaya yüz tutmuştur. Çivril ilçesinde yer alan Aylelam geleneği, bu dönüşümde kendi geleneksel özelliklerini koruyarak günümüze kadar gelebilmiştir.

Çalışmada; geleneğin icra edildiği ortamı, dinleyicileri ve icra edilen eserin çok yönlü olarak incelenmesini mümkün kılan halkbilimi kuramlarından bağlam merkezli kuram esas alınarak inceleme yoluna gidilmiştir. Bağlam merkezli kuramlar arasında yer alan "performans te-ori" ve "işlevsel halk bilimi kuramı"ndan hareketle, icra ortamını şekillendiren sosyal şartlar ve bu şartların anlaticılar arasındaki ilişkisi değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Şekil 1. Aeylam geleneğini oluşturan bağlamsal bileşenler

Aeylam geleneği, kına geceleri ve dinî bayramlarda ikindi vakti düzenlenmektedir. Etkinliğin başında gelin olacak kızlar yakın arkadaşları ile birlikte yöresel kıyafetlerini giyerek omuzlarına astıkları toprak su testisi ile müzik eşliğinde köyün kuzey ve güney bölgesinde yer alan köy çeşmesine su doldurmak için gider. Etkinlikte köyün kuzey ve güney tarafında bulunan iki çeşme temel mekânlardır. Çeşme başında sularını dolduran kızlar, çeşme etrafında iki gruba ayrılarak aeylam için hazırlanan mânileri söylerler. Mânilerin sonunda aeylam türküsü ile birlikte kızlar kol kola girerek aeylam oyununu oynar. Bu oyun, köyde yaşayan yöre halkının birlik ve beraberliğini arttıran bir birleştirici unsur olarak düşünülebilir. Gelin ve arkadaşlarının çeşme başında oynadığı oyunlar, damat ve arkadaşları tarafından izlenir. Oyun bitiminde çeşme başında testilerine su dolduran kızlar, damadın evine doğru mâniler söyleyerek yola koyulur. Kızların doldurdukları sular, damat evinde hazırlanacak düğün yemeğine ilave edilmesi için düğün sahibine verilir (KK-1,2,3,5).

Mekân

Toplumsal belleği ifade ve aktarma ihtiyacı, toplumsal normların oluştuğu mekân olgusu ile etkileşim hâlinindedir. Sözlü kültür ürünlerinin üretim ve icrası, bireyin yaşamında önemli bir yer tutan bireysel, kültürel ve sosyal değerler ile birleşerek yaşanan mekânla anlam kazanabilmektedir (Assman, 2001, s.45). Sosyal grupların kurduğu etkileşimde mekânın bir gösterge unsuru olarak değerlendirilmesi mekânlara atfedilen önemin ortaya konması açısından önemlidir. Sosyal grupların kendi içinde kurduğu örüntüler, mekân, zaman, inanç gibi değerleri de kapsayan kolektif bellek kavramının bileşenlerini de açıklamaktadır. Bir başka ifadeyle, kolektif etkileşimin sağlanmasına toplumda var olan sosyal temsiller oldukça önemli bir işlevi yerine getirmektedir (Öner, 2008, s. 78).

Fotoğraf 2. Çeşme Başında Aylem Türküsünü Söyleyecek Yöre Kızları (Nail Duzcu Arşivi)

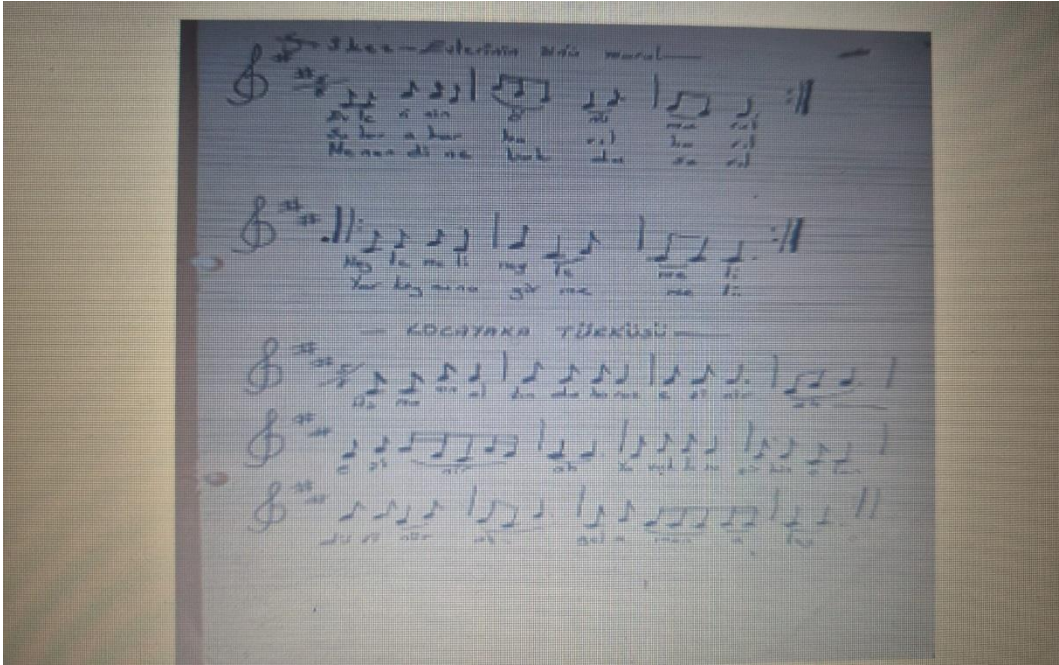
Aylem geleneği özelinde eğlencenin icra edildiği mekân asırları aşkın süredir yörenin kuzey ve güney yamacında bulunan iki çeşmedir. Çeşme imgesi, halk kültüründe grupların sosyalleşme ihtiyacını karşılayan temel mekânlar arasındadır. Halk kültüründe çeşme imgesi âşıkların rüya mekânı olarak betimlenirken kimi zaman da Karacaoğlan şiirlerinde olduğu gibi güzel kızların toplanma yeridir. Anadolu topraklarında kadınların ve gençlerin def/darbuka eşliğinde mâniler söyleyerek çeşme başında üzüntülerini, sevinçlerini, özlemlerini paylaştıkları bilinmektedir (Artun, 2007, s.10). Aylem etkinliği kına kızı etkinliğinde olduğu gibi Kavaklı ve Kocapınar çeşmelerinde oynanmaktadır (KK-2).

Müzik

Yörede var olan eğlencenin icra edilmesinde yöresel çalgı grubu yerel ezgilerin icra edilmesine katkı sunmaktadır. Bunun yanı sıra Aylem türküsü ve mânileri, tef çalan kadınlar tarafından icra edilmektedir. Aylem Eğlencesinde Söylenen Aylem Türküsü

“Evlerinin önü marul
Sular akar harıl harıl
Gel sevdiğim bana sarıl
Neylemeli de neylemeli
Yar goynuna girmemeli
Evlerinin önü haşaş
Haşaşın dalları bir hoş
Sevdiğim de içmiş sarhoş
Neylemeli de neylemeli
Yar goynuna girmemeli
Evlerinin önü avlu
Avlusunda deve bağlı
Ona sordum ağa oğlu
Neylemeli de neylemeli
Yar koynuna girmemeli
Yârin köyüne uğradım
Ağzına şeker doğradım
Yar söyledi ben ağladım

Neylemeli de neylemeli
Yar goynuna girmemeli
Evlerinin önü kaya
Kayadan bakarlar aya
Tarladaki doru taya
Neylemeli de neylemeli
Yar koynuna girmemeli
Yüsügümün altından gaşı var
Vay ne gülmedik başım var
Gülmez başlarımı güldüremedim
Hâlimi sana bildiremedim
Neylemeli de neylemeli
Yar goynuna girmemeli
Çubuğum yok yol üstüne uzatcek
Sevdiğim yok yâr yolları gözetcek
Neylemeli de neylemeli
Yar koynuna girmemeli
Merdiven altında horoz eşinir
Yavuklusu çirkin olan düşünür
Neylemeli de neylemeli
Yar goynuna girmemeli” şeklindedir (Duzcu, 2010, s. 405).

Fotoğraf 3. Aylem Türküsünün Beste ve Güftesi (Nail Duzcu arşivi).

Oyun (Aleylam Oyunu)

Aleylam etkinliğinin başlaması için iki grup olan kadınlar, el ve ayak hareketleri ile müziğe uygun bir şekilde karşılıklı oynamaya başlamaktadır. Etkinlikte var olan Aleylam oyunu, köyde bulunan çeşme başında köyün yaşlı kadınları ve genç kızlarının oluşturduğu ekip tarafından sergilenmektedir.

“Ayrıca oyun esnasında:

Aleylam Aleylam

Ha sizin Aleylam

Ne istiyon ne İstiyon

Üngürden güzel bir kız istiyom

O güzelin adı Fatma (İsmi neyse o söylenir) kadını...” şeklinde söylenir. Gruplar birbirine yaklaştığında yüzlerini karşı tarafın omzuna dokundurup istedikleri kıızı alıp kendi gruplarına dâhil eder. Oyun karşı tarafın da kız oyuncu istemesiyle devam eder (KK-1,2,3).

İcracılar (Kadın İcracılar)

Kocayaka mahallesinin eğlence kültüründe önemli bir özelliği de oyun icrası sırasında mâni formunda türkülerin kullanılmasıdır. Köyün yaşça büyük kadınları mâni söyleneceği zaman grup arkadaşlarının yanına giderek mânilere eşlik etmektedir. Yörede kadın icracılar, eğlence geleneğinin sürdürülebilirliği noktasında başat rol oynamaktadır. Kadın icracılar mâni ve türkü söyleme geleneğinin temel aktörleridir.

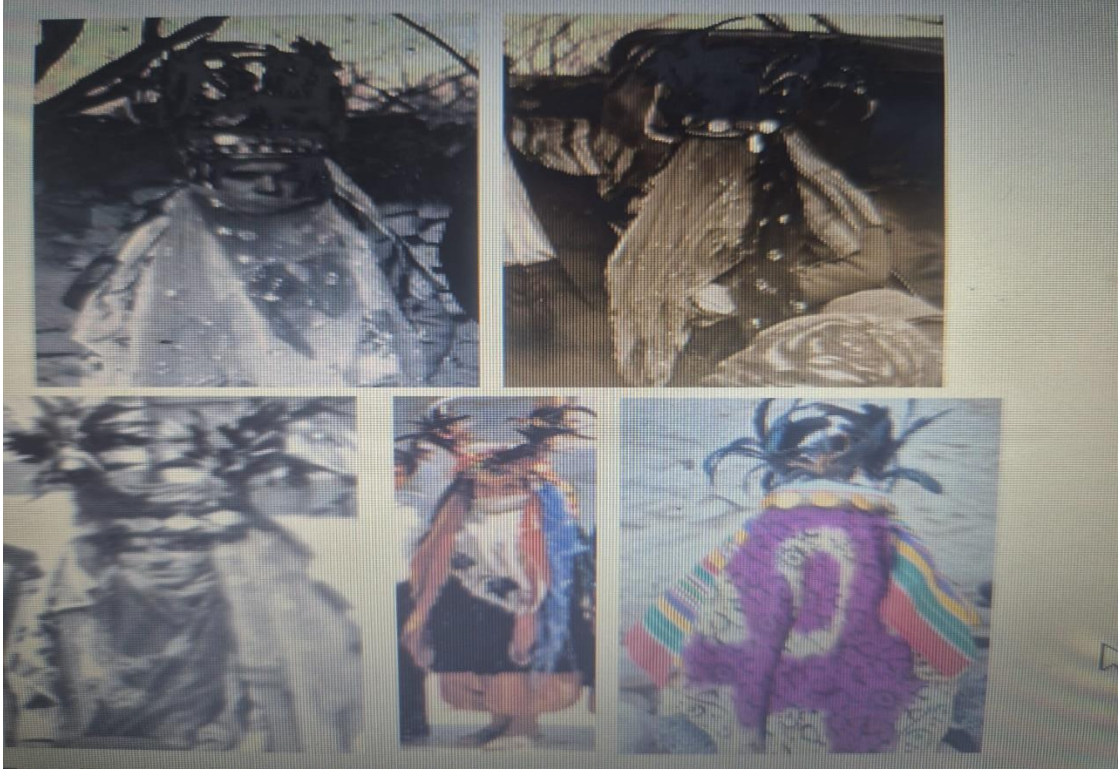

Fotoğraf 4. 1970 yılında çeşme başında Aleylam geleneğini icra eden kadınlar (Nail Duzcu arşivi)

Giyim-Kuşam

Kocayaka'da eğlence geleneğinde köyün genç kızları ve kadınları yöresel kıyafet giyme geleneğini sınırlı bir şekilde devam ettirmektedir. Kocayaka yerleşim yerinde geleneksel kıyafetlerden üç etek olarak bilinen yöresel kıyafetler tercih edilmektedir. Bunun yanı sıra günlük yaşamda fistan, göynek, gergi, kolluk, don, önücek/önlük ve etek gibi kıyafetlerin tamamlayıcı olarak geleneksel formda kullanıma devam edilmektedir.

Üç Etek: Genellikle “kırmızı, sarı, turuncu” renkleri tercih edilen bu kıyafet, kutnu kumaşı adı verilen kumaş türünden boydan çizgili olarak hazırlanarak dikilmektedir. Önü ve arkası bilek üstüne kadar uzun dikilen bu giyside kenar süslemeleri altın renginde su taşı olarak bilinen motifle hazırlanmaktadır. Kol kısmı bilek hizasına kadar üç eteğin kendi kumaşından yapılmaktadır. Yine kendi kumaşından gergi takılır. Bunların altına yine kendi kumaşından don giyilir. Bele şifon şal bağlanır. Şifon şal üzerine kaşlı gümüş/metal kemer takılır. Ayakkabı olarak da deri çarık, deri pabuç veya lastik mest giyilir (KK-4, 7).

Fotoğraf 5. Gelin Başı Örnekleri, 1973, 1978 ve 1981 (Nail Duzcu arşivi).

Takke: Takkenin ana kalıbı festir. Üç etek kumaşında olan renklerde veya ebru yazma ile fesin ön kısmı süslenir. Fesin ön kısmına kırk adet urbiye (Ege Bölgesinde fese takılan altın) altını yan yana dizilip dikilir. Buna “çatma” denir. Çatmanın altına yine kırk adet urbiye altını yan yana dizilip dikilir. Buna da “dikme” denir. Böylece fesin ön tarafı ebru yazma üzerine çatma ve dikme olarak yaklaşık seksen adet urbiye altın ile süslenmiş olur. Fesin sağ ve sol taraftaki zülüflerin üstüne kadar uzanmış çatma ve dikmenin her iki ucuna üst üste dizilmiş en altta bir adet seksenlik ve yedi tane yirmi beşlik duruma göre bir veya iki tane daha arttırılabilir. Her iki düğümünün en üst köşesine “çingil” isimli süsler ve kazların “kaz gülü” denilen ponpon tüyler iliştilir. Böylece fesin alın ve yan kenarları süslenmiş olur. Fesin üzerine pullu yazma ve en üste ebru yazma örtülür. Böylece takke tamamlanmış olur. (KK-1, 5).

Kocayaka yöresinde geleneksel kadın giyim kuşamında mecdiye olarak bilinen (paralı) kutnu kumaştan yapılan üç etekler yaygın olarak kullanılmıştır. Kocayaka’da gelin elbiseleri ile düğün elbiseleri genellikle birbirine benzemektedir. Geçmişte, gelinliği diğer kıyafetlerden ayıran gelinin başına giydiren takkede bulunan horoz tüyleri ile süslenmiş aksesuarıdır.

Yörede, düğün elbiselerinin en eski örnekleri üç etek olarak dikilen entarilerdir. Üç etekler 1960 yılına kadar gelin elbisesi olarak giyilmiştir. Geçmiş dönemlerde düğünlerde genç kızlar ve yeni evliler de üç etek entari giymiştir. 1960 yılından sonra üç etekler yerini kadife fistana bırakmıştır. Genç kızlar ve kadınlar mor, kırmızı, sarı gibi canlı renkleri içeren kadife fistan giymeyi tercih etmiştir. Geleneksel kıyafet olan kadife fistanın üzeri işlemeli gergi olarak bilinen yelek, altı da kutnu kumaştan dikilen don ile tamamlanmaktadır. Düğünde ve eğlence içeren törenlerde yöresel kıyafet için hazırlanan kadife elbisenin üzerine işlemeli önücek/önlük takılarak gelin ya da genç kızlar bu kıyafeti giymektedir. Gelinin beline gümüşten ya da metalden yapılmış kemer takılarak eğlence elbisesi tamamlanmış olmaktadır (Duzcu, 2024, s.402).

Sonuç

Denizli ili Çivril ilçesi Kocayaka yerleşim yerinde Aylelam geleneği, sınırlı sayıda kadın icracı ile birlikte geleneksel kültürdeki yerini korumaya çalışmaktadır. Aylelam geleneği, kadınların çeşme başında mâni ve türkü söyleyerek kültürel belleği aktardıkları bir halk eğlencesi olarak değerlendirilebilir. Yüzyılı aşkın bir süredir halk belleğinde devam eden bu uygulama giyim-kuşam, müzik, metin ve mekân belleği açısından kendisine özgü formu olan halk eğlenceleri arasındadır. Bu belleğin gelecek kuşaklara aktarılması geleneğin sürdürülebilirliği ve kayıtlarına alınması açısından oldukça önemlidir.

Aylelam geleneğinin başlangıcı ile ilgili netlik bulunmamaktadır. Kaynak kişiler bu geleneğin çok eski zamanlardan itibaren düğün eğlencelerinde evlenmek isteyen gençlerin birbirini görmek için hazırladığı bir organizasyon olarak değerlendirildiğini belirtmiştir. Çeşme başında mâni ve türküler eşliğinde icra edilen bu etkinliğin yöre halkını eğlendirmesi, hoşça vakit geçirilmesi, sözel belleğin devamlılığının sağlanması, geleneksel bilginin aktarımının sözlü kültür ürünlerinin yaşatılması gibi işlevleri bulunmaktadır. Aylelam geleneği, sadece bir mâni söyleme geleneği olmaksızın performans teorisinin esas aldığı tüm yaklaşımları ele almaktadır.

Eğlencesi içinde var olan etkinlikler alıcı ile iletişim kurma görevinin yanı sıra geleneksel bilginin sürdürülebilmesinde birleştirici bir konumdadır. Aylelam eğlencesi kapsamında “mâni söyleme geleneği, aylelam oyunu, aylelam türküsü, ritüelistik oyun ve etkinlikleri” ile yöre kültürünün sözlü verilerinin aktarıldığı önemli bir kültürel miras unsuru olarak değerlendirilebilir. Geleneğin icra edildiği ortamı ziyaret eden seyirciler kültürel mirası kaydeden ve aktaran bellek taşıyıcılarıdır.

Kocayaka yerleşim yerinde sınırlı bir icracı ile devam eden Aylelam geleneği, bayramlar ve düğünler aracılığıyla yaşatılarak korunma gayretindedir. Geleneğin icracısında kadın merkezli bir anlayış söz konusudur. Kadın icracılar, yöresel kıyafetlerini çoğunlukla kendi imkânları ile hazırlamaktadır. Aylelam türküsü tumbek def denilen müzik aleti eşliğinde kadın icracılar tarafından aktarılmaktadır. Kadın icracılar mâni ve türküler aracılığıyla örtük olan söylenmeyen duygu ve düşünceleri de aktarma fırsatı bulmuştur. Toplumun ortak hafızasına kazınmış sözlü ürünler, yaşadıkları yörenin kültürel kimliklerinin oluşumuna hizmet etmiştir. Aylelam geleneği, eğlence kültüründe kadınların yöresel kıyafetlerindeki geniş yelpazeyi sunması açısından da önemli bir etkinliktir. Kadınların çoğu kez kendi el emeği ürünleri olarak hazırladıkları, sandıklarında önemli bir obje olarak değerlendirilen bu kıyafetler barındırdıkları motif özellikleri ile yaşadıkları yörenin kültürel özelliklerini yansıtan bir ayna görevindedir. Sonuç olarak geçmiş dönemlerde birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Çivril ilçesinde bulunan kadın icracıların aktif olarak rol aldığı Aylelam geleneği, kadınların yöre ve çevresinde geleneksel bilgiyi taşıma hususunda etkin bir öneme sahip olduğunun göstergesidir.

KAYNAKÇA

- ARTUN, E. (2007). "Türk halk kültüründe mâni söyleme geleneği, mânilerin iletişim boyutu ve işlevselliği." *IV. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği Sempozyumu Bildiriler*. Muğla: Fethiye Belediyesi Kültür Yayınları.
- ASSMANN, J. (2015). *Kültürel Bellek, Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. (Çev. Ayşe Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ATLI, S. (2013). "Taşköprü (Kastamonu)'de Mâni Söyleme Geleneği". *Turkish Studies*. 8(1), 755-774.
- BAŞKAYA, M. (2008). *Denizli Adının Anlamı ve Çivril İlçesindeki Bazı Yer Adlarının Tarihsel Gerçekleri*. Denizli: Bilal Ofset.
- ÇOBANOĞLU, Ö. (2007). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- DEBORD, G. (2010) Gösteri Toplumu, (Çev: Ayşen Ekmekçi, Okşan Taşkent). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- DEMİRARSLAN, D.(2018). "Kentsel ve Kültürel Bellek Bağlamında Tarihi Bir Şehir ve Yakın Çevresi: Gelibolu." . *Journal of Social And Humânities Sciences Research (JSHSR)*,5(22). 912.
- DİNÇOL, M.A. (1982). *Hititler Öncesinde Anadolu Uygarlıkları* İstanbul: Görsel Yayınları.
- DUKOR, M. (2010). *African Philosophy In the Global Village: Sarbrücken: Lambert Academic Publishing*.
- DUZCU, N.(2024). *Orta Asyadan Kocayaka'ya*. Ankara: Özgür Yayınları.
- EKER, G. Ö. (1999). "Bayburt Mânilerinden Hareketle İletişimde Yüklendiği Fonksiyonla Mâni Söyleme Geleneği". *Millî Folklor*. 6(44), 105-114.
- EKER, G. Ö. (1998). "Türk Dügün Geleneği İçinde Karakeçili Türk Dügünü", Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- EKİCİ, M.(2011). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- EKİCİ, M. vd.(2012). *Somut Olmayan Kültürel Miras: Barana (Dursunbey-Balıkesir)*. İzmir: Uşşak Ofset Matbaacılık.
- FİDAN, S. (1999). "Bayburt Mânilerinden Hareketle İletişimde Yüklendiği Fonksiyonla Mâni Söyleme Geleneği", *Millî Folklor*, 44, 105-114.
- FİDAN, S. (2018). "Kına Geleneği Bağlamında Oluşan Sözlü Şiir Ürünlerinin İşlevleri: Gaziantep Örneği". *Asia Minor Studies. AGP Sempozyum Özel Sayısı*. ss. 275-293.
- GÖK, T. (2017). *Uşak'tan Derlenen Mâniler Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uşak: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- GÜRSOY, Ç.(2023). "Geleneksel Bilginin Değişimi ve Dönüşümü: Cudibey ve Elmalan Mahalleleri Örneği".
- JUSDANIS, G. (1997). *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür*. (çev. Tuncay Birkan), İstanbul: Metis Yay.
- KOCABIYIK, F. (2021). "Teke yöresi delbekçi kadınları". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KURGUN, L. (1997). "Denizli İli Yerleşim Yerleri Adları" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MİRZAOĞLU, G.(2001). "Türkülerin İşlevleri ve Zeybek Türküleri". *Türkbilig*, 2: 76-91.
- MİRZAOĞLU, G. (2002). "Yapısal ve İşlevsel Açından Atma Türkü İcrâ Geleneği". *Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu Bildirileri, II*, Trabzon: 103- 120.

- ÖNAL, M. N. (2007). "Muğla Mânilerinde Günlük Yaşam". *IV. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği (Türk Dünyasında Mâniler) Sempozyumu Bildirileri*. İzmir: YAZ-AR-BİR ve Fethiye Belediye Başkanlığı. 369-389.
- MURTEZAOĞLU, S. (2012). "Kültürel Belleğin Ritüel Yoluyla Kuruluşu", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, Balkan Özel Sayısı- II*,(Temmuz-Aralık). 2/2012. s.345
- NORA, P. (2006). "Hafıza Mekânları". (Çev. M.E. Özcan) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- ONG, W.J.(2013). Sözlü ve yazılı kültür/Sözün teknolojileşmesi". (Çev. S. Postacıoğlu). İstanbul: Metis Yayınları.
- ÖZDEMİR, N.(2005). *Türk Eğlence Kültürü*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- TİTON, J.T. (2006). "Müzik, Halk ve Gelenek", *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1.*, (ed. M. Öcal Oğuz vd.), Ankara: Geleneksel Yayınları. 395- 399.
- TYLOR, S.E.B. (2016). "Kültür Bilimi". (çev. Esra Dabağcı). İstanbul: ViraVerita. 91-110.
- UĞURLU, M.(2018). "Adana Mâni Söyleme Geleneği ve Adana'da Söylenen Mâniler (Derleme/İnceleme)". Doktora Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YAKICI, A. (2007). *Halk Şiirinde Türkü* .Ankara: Akçağ Yayınları
- YAZAR, S. (2018). "Gelin kaynana mânilerinde alay etme". *Turkish Studies Language/Literature*, 13(20), 827-843.
- YOLCU, M. A. (2011), "Balıkesir'den Derlenen Mâniler Üzerine Bir Araştırma". Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, (Doktora Tezi),
- YILDIRIM, Dursun (1998). "Sözlü Kültür ve Folklor Kavramı Üzerine Düşünceler". *Türk Bitiği*, Ankara: Akçağ Yayınları .(s. 35-37).

Kaynak Kişi Listesi

- K.1. Nail Duzcu. Denizli İli Çivril İlçesi Kocayaka Köyü nüfusuna kayıtlı,1973 doğumludur.
- K.2.Fatma Ay. Denizli İli Çivril İlçesi Kocayaka Köyü nüfusuna kayıtlı, 1965 doğumludur.
- K.3. Atike Geyik. Denizli İli Çivril İlçesi Kocayaka Köyü nüfusuna kayıtlı, 1956 doğumludur.
- K.4. Meryem Erdoğan, Denizli İli Çivril İlçesi Kocayaka Köyü nüfusuna kayıtlı, 1952 doğumludur.
- K.5. Ordu (Işıklı). Nevriye Ordu. Denizli İli Çivril İlçesi Kocayaka Köyü nüfusuna kayıtlı,1961 doğumludur.
- K.6. Fatma Şimsek. Denizli İli Çivril İlçesi Kocayaka Köyü nüfusuna kayıtlı, 1951 doğumludur.
- K.7. Emine Altıntaş. Denizli İli Çivril İlçesi Kocayaka Köyü nüfusuna kayıtlı, 1965 doğumludur.

EXTENDED ABSTRACT

The research area of the study is the Aleylum Tradition, a traditional entertainment practice located in the Kocayaka neighborhood of Çivril district of Denizli province. Recording the practices and rituals that emerged in connection with the Aleylum tradition is a very important issue in terms of the contribution of the oral cultural products of the region to the cultural heritage.

In the study, the context elements that ensure the emergence and performance of the Aleylum tradition, a forgotten folk entertainment that continues to be transmitted in the Kocayaka neighborhood of Çivril district of Denizli province, will be evaluated. Examining this tradition in the context of performance theory from folklore theories is important in terms of conveying the environment in which the tradition was formed. In order to reach the female performers in the Kocayaka settlement area, a semi-structured interview form was created and interview and participant observation methods were used with the permission of the local administrations. Studies and published resources related to the region were determined and literature

review from qualitative research methods was used. The sample area of the study consists of the Kocayaka settlement unit of Çivril district. The continuation of the traditional memory in the region and the preservation of the local texture due to the low migration in the region are among the basic reasons for choosing this region. Kocayaka is a settlement located in the Inner Aegean section of the Aegean Region, 70 km from Uşak province and 93 km from Denizli city center, west of the Denizli-Uşak highway. Considering the data on the urban structure in the Hellenistic, Roman and Byzantine periods, it is understood that the settlement spread over a wide area.

Çivril Plain, which hosts many mounds including Beycesultan Mound and is located in the west of Anatolia, has been considered an important settlement area since the early ages of history due to its fertile soil. Beycesultan Mound, which is an important cultural structure in the region, is a structure built in the name of the Turkish dervish known as Beycesultan. Beycesultan is known as an important dervish who guided the Turkification of Anatolian lands and the expansion of the settlement policy (Duzcu, 2024, p.321).

In the Kocayaka region, the entertainment tradition tries to maintain its traditional form through ceremonies such as weddings, holidays and festivals. In Kocayaka, women and men usually organize entertainment separately in the henna night event. The first entertainment activity considered as a part of the marriage ceremonies in the region is the "lingoynu" game played at the henna night. For the henna night, the girls in the bride's house start preparing to play the "lingo" game by forming a circle. In this game, the girls of the village start the game by forming a circle. Mostly, rhythm instruments are not used in the game, but folk songs are sung accompanied by a musical instrument called dümbek. The female performers living in the village convey the lyrics of the folk song known as lingoynu accompanied by dümbek (tambourine). After the lingoynu folk song is performed, the girls in the village continue the mâni fight and the lingoynu folk song is repeated several times throughout the entertainment. The second event organized in the henna night is the "becoming a boy" event. The becoming a boy event begins with the guests in the girl's house going to the groom's house accompanied by folk songs before the henna is applied. The visitors in the girl's house, taking the guests called okucu with them, disguise themselves as men and go to the groom's house where they live and sing the folk song called "Cevizin yaprak dal arası" along the way.

The music performance in this event is carried out by female performers playing dümbek. Later in the night, a mâni fight is organized in the girl's house with the participation of the female guests coming from the boy's house to the henna night. In the entertainment known as "Bride Praise Event", the groups representing the girl's and boy's houses are divided into two and a mâni fight is held with people who are skilled in singing mânis in the village. A hundred (100) meters before the boy's house, the girls disguised as men and the music team welcome them. The venue where the entertainment is held (yard or in front of the house) is entered in the boy's house. The most important part of the "boy's becoming/bride praising" entertainment is the mâni fight. This game is known as "Singing Mânis" in the region. The girl's side and the boy's side sing mânis to each other and start the fight. The main performers in this entertainment are the spouses, friends and relatives with rich verbal memories on both sides (KK-4,5,6).

The main purpose of the local entertainment is to contribute to the visitors having a pleasant time by highlighting humorous elements. Towards the end of the henna ceremony, the guests also enter the preparation process to move on to the wedding/bride reception event, which is the last day of the entertainment. The last event of the henna party will be the mâni fight and efe game that the bride and groom will play with their friends. The application of

henna to the bride brings with it a process where happiness and sadness are intertwined on the henna night.

In the study; the environment in which the tradition is performed, the audience and the performed work are examined in a multi-dimensional way by taking the context-centered theory as a basis. Based on the “performance theory” and “functional folklore theory” among the context-centered theories, the social conditions that shape the performance environment and the relationship between these conditions and the narrators were tried to be evaluated.

The Aylelam tradition is organized in the afternoon during henna nights and religious holidays. At the beginning of the event, the girls who will be brides wear their local clothes with their close friends and go to the village fountain located in the north and south parts of the village to fill water with adobe water jugs that they hang on their shoulders, accompanied by music. The two fountains located in the north and south parts of the village are the main venues in the event. The girls who fill their water at the fountain, divide into two groups around the fountain and sing the mânis prepared for the Aylelam. At the end of the mânis, the girls join arms and dance the Aylelam game with the Aylelam folk song. This game can be considered as a unifying element that increases the unity and togetherness of the local people living in the village. The games played by the bride and her friends at the fountain are watched by the groom and his friends. At the end of the game, the girls fill their jugs with water at the fountain and set off towards the groom's house singing folk songs. The water filled by the girls is given to the wedding host to be added to the wedding meal to be prepared at the groom's house (KK-1,2,3,5).